

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ประเทศลาว ถูกจัดว่าเป็นประเทศที่ยากจนประเทศหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีภูมิอากาศร้อน ประชากรประกอบด้วยหลายเผ่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ลักษณะทางสังคมเป็นแบบเครือญาติ ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา

ประเทศลาวมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน ย้อนไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ 14 ลาวได้ผ่านการปกครองมาหลายรูปแบบ ทั้งแบบกษัตริย์ แบบสาธารณรัฐ และเคยผ่านประสบการณ์การเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและอเมริกาในยุคล่าอาณานิคมมาแล้ว

นับแต่ ค.ศ. 1975 เป็นต้นมา ประเทศลาวได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มีระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม นำเอาแนวทางการพัฒนาแบบหลักการเศรษฐกิจแบบวางแผนเข้ามาใช้ในการพัฒนา บางครั้งรู้จักกันในชื่อหลัก “เศรษฐกิจแบบสังคมนิยม” แต่ที่ประสบความล้มเหลว ใน ค.ศ. 1986 จึงเปลี่ยนมาใช้ระบบเศรษฐกิจเสรี เปิดการค้าต่อค้าขายกับประชาคมโลก มีการกู้เงินและรับเอาความช่วยเหลือจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ และประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้แนวความคิดของการพัฒนาแบบตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินนโยบายการพัฒนาประเทศ และแนวทางการพัฒนาสตรีได้ถูกบูรณาการเข้ามาด้วย

โครงการ “กองทุนพัฒนา” เป็นหนึ่ง โครงการที่อยู่ภายใต้ นโยบายของรัฐบาล เพื่อเร่งพัฒนาและยกระดับชีวิตเป็นอยู่ของประชาชนที่ยากจนในชนบทให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะยกระดับชีวิตของผู้หญิงชนบทให้พ้นจากความยากจน โดยเน้นเปิดโอกาสให้ผู้หญิงโดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงที่ยากจนได้เข้าถึงทรัพยากร (ทุน) กู้เงินกองทุนไปทำการผลิตที่สามารถสร้างรายได้ให้กับผู้หญิงและครอบครัว เพราะรัฐมองว่าหากผู้หญิงสามารถเข้าถึงแหล่งทุนเงินฝากและกู้เงินเพื่อไปทำการผลิตได้จะสามารถทำให้ผู้หญิงมีรายได้เป็นของตัวเองและมีชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการเสริมอำนาจให้แก่ผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทและมีความเสมอภาคเท่าเทียมกับผู้ชายในครัวเรือนและชุมชน

ผู้ศึกษาเคยมีโอกาสเข้าไปเยี่ยมชมเนื่องการปฏิบัติงานของโครงการกองทุนพัฒนา ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ของการตั้งกองทุนเพื่อส่งเสริมให้ผู้หญิงมีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน (สินเชื่อ) และกู้ยืมเงินจากกองทุนไปใช้ในการผลิตเกษตรและงานด้านหัตถกรรมต่าง ๆ ที่สามารถ

สร้างรายได้และยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้หญิงให้ดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาผู้หญิงตามนโยบายของรัฐบาลนั้น แต่จากการปฏิบัติงานของกองทุนฯที่ผ่านมาดูเหมือนยังไม่ค่อยชัดเจนและยังไม่ไปตามเป้าหมายที่โครงการวางไว้ จึงทำให้ผู้ศึกษาเกิดความสนใจที่จะเข้าไปศึกษาว่าโครงการกองทุนพัฒนาที่ตั้งขึ้นในมติการพัฒนาศรีของรัฐบาล โดยเฉพาะการปฏิบัติโครงการกองทุนพัฒนาว่าส่งผลกระทบด้านบวกและด้านลบต่อผู้หญิงอย่างไรและก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนต่อบทบาทหญิงชายในการแบ่งงานกันทำที่มีมาแต่เดิมหรือไม่ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจหญิงชายในครัวเรือนและสังคม ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญในการนำสตรีเข้าสู่ขบวนการพัฒนา โดยผู้ศึกษาจะเข้าไปศึกษาโครงการกองทุนพัฒนาบ้านนาคูนเหนือเมืองนาชายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อใช้เป็นกรณีศึกษา

1.2 ลักษณะภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคม

1.2.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจ

ประเทศลาวตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของทวีปเอเชีย และเป็นประเทศที่ไม่มีพรมแดนด้านใดของประเทศติดทะเล แต่มีเส้นทางยุทธศาสตร์ทางบกและทางน้ำสำคัญที่เชื่อมต่อกับบรรดาประเทศในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศลาวมีเนื้อที่ทั้งหมดจำนวน 236,800 ตารางกิโลเมตร ร้อยละ 80 ของเนื้อที่เป็นภูเขาและเป็นป่าทำให้พื้นที่ถูกตัดแบ่งออกเป็นเขตๆ สร้างความลำบากแก่การคมนาคมขนส่งระหว่างเขตต่อเขตและมีความยากลำบากในการทำการเกษตรกรรม

เนื่องจากลาวเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศร้อน อากาศมีความชุ่มชื้นตลอดปี ด้วยอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 28 องศาเซลเซียส ภูมิประเทศและภูมิอากาศดังกล่าวทำให้ป่าไม้ในประเทศลาวยังมีสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรต่างๆ เช่น ไม้และพืชพรรณนานาชนิดที่มีมูลค่าสูงทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้ยูง ไม้ยาง ไม้จิก ฯลฯ ไปจนกระทั่งสัตว์ป่านานาพันธุ์ นอกจากทรัพยากรป่าไม้ที่กล่าวมาแล้ว ยังอุดมด้วยแร่ธาตุต่างๆ ที่มีค่า เช่น แร่เหล็ก ทองคำ ทองแดง เงิน ฯลฯ มีแม่น้ำสายต่างๆ ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำและกลายเป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคมขนส่งทางน้ำ และผลิตกระแสไฟฟ้า และแม่น้ำโขงคือแม่น้ำสายหลักที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ เปรียบเสมือนสายเลือดหล่อเลี้ยงเกษตรกรรมและเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ซึ่งความยาวของแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านประเทศลาวนับจากเหนือถึงใต้ มีความยาวประมาณ 1,835 กิโลเมตร

ลาวเป็นประเทศเกษตรกรรม ทั่วประเทศ มีพลเมืองประมาณ 5,218,000 คน (2000) ประชากรหญิงมากกว่าร้อยละ 50.2 อัตราการขยายตัวของประชากรประมาณร้อยละ 2.4 ต่อปี ถือว่าอยู่ในระดับที่สูงมากพอสมควร ประชากรร้อยละ 83.4 ทำการเกษตรขนาดเล็กกระจายและ

มีลักษณะเป็นเกษตรเพื่อยังชีพ ประสิทธิภาพการผลิตยังอยู่ในระดับที่ต่ำ ประเทศลาวมีรายได้ ประชาชาติเฉลี่ยต่อหัว 381 ดอลลาร์สหรัฐ และถูกจัดให้เป็นประเทศที่ยากจนอยู่ในลำดับที่ 143 จาก 173 ประเทศทั่วโลก (UNESCO, 2004) รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาคเกษตรกรรมคิดเป็นร้อยละ 46.6 ผลิตภัณฑ์ที่สำคัญคือ ข้าวเหนียว กาแฟ ข้าวโพด อ้อย ไบยาสูบ มันฝรั่ง ฯลฯ ร้อยละ 27 เป็นรายได้ มาจากภาคอุตสาหกรรม เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ไม้แปรรูป แร่ธาตุ ปูนซีเมนต์ ไฟฟ้าพลังงานน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ ร้อยละ 25.5 เป็นรายได้ที่มาจากบริการ และร้อยละ 0.9 เป็นรายได้จากภยานำเข้าสินค้า ต่างๆ (|๒-«òàÁ¹È¤§¼©, 2005) อาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจของลาวยังมีลักษณะอ่อนแอพึ่งพิง ธรรมชาติ เป็นหลัก การผลิตอุตสาหกรรมของประเทศยังอยู่ในขีดจำกัด

1.2.2 ลักษณะทางสังคม

ลาวเป็นประเทศที่มีประชากรน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ในแถบเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ แต่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ หากแบ่งตามลักษณะความสูงของภูมิประเทศ ในการตั้งบ้านเรือนของประชากร สามารถแบ่งประชากรลาวออกเป็นสามกลุ่มคือ ลาวลุ่ม (ร้อยละ 55) ลาวเทิง (ร้อยละ 27) และ ลาวสูง (ร้อยละ 18) นอกจากแบ่งประชากรตามลักษณะทางชาติพันธุ์ เป็นสามกลุ่มใหญ่แล้ว ลาวยังสามารถแบ่งประชากรออกเป็น 49 กลุ่มย่อยเป็นทางการ โดย ประกอบด้วย 4 กลุ่มภาษาสำคัญคือ 1) กลุ่มภาษาลาว-ไต (Lao-Tai) มี 8 เผ่าคิดเป็นร้อยละ 66.7; 2) กลุ่มภาษามอญ-เขมร (Mon-Kmer) ประกอบด้วย 32 เผ่า คิดเป็นร้อยละ 20.6; 3) กลุ่มภาษาม้ง-เมี่ยน (Hmong-Mien) ประกอบด้วย 2 เผ่าคิดเป็นร้อยละ 8.4 และ 4) กลุ่มภาษาจีน-ทิเบต มี 7 เผ่า คิดเป็นร้อยละ 3.3 แต่ละกลุ่มมีวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภาษาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตน (จำปาทอง โพรธิจันธิราช, 2551:13) ลักษณะครอบครัวลาวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกอยู่ร่วมกันหลาย รุ่น พี่พาทันในหมู่เครือญาติสูง เฉลี่ยขนาดครอบครัว 5-6 คน ประชากรร้อยละ 67 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 2 นับถือศาสนาคริสต์ และที่เหลืออีกร้อยละ 31 นับถือศาสนาอื่นๆ เช่น ผี อิสลาม เป็นต้น (|๒-«òàÁ¹È¤§¼©, 2006)

1. ความสัมพันธ์หญิงชายในพื้นที่ครอบครัวและสังคม

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า สังคมลาวมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เพราะดั่งนั้นระบบโครงสร้าง ครอบครัวและเครือญาติจึงแตกต่างกันไปตามแต่ละเผ่าและกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชนเผ่า “ลาวลุ่ม” ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ ส่วนมากชอบที่จะดำรงชีวิตและปลูกบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ราบและตามริมฝั่งของแม่น้ำสายต่าง ๆ และตั้งบ้านเรือนอยู่กันเป็นเครือญาติ วิถีชีวิตของชนเผ่า ลาวลุ่มประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักเพื่อการยังชีพ เช่น ทำนา ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

ดังนั้นการแต่งงานของเผ่าลาวลุ่มมีลักษณะประสานและกลมกลืนกับอาชีพคือส่วนใหญ่เป็นการแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายหญิง โดยทั่วไปเมื่อแต่งงานแล้วผู้เป็นชายจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ในครอบครัวของฝ่ายหญิงเพื่อเป็นกำลังแรงงานให้กับครอบครัวฝ่ายหญิง ลักษณะโครงสร้างครอบครัวแบบนี้มักเป็นกลุ่มที่นับถือผีและได้รับอิทธิพลของศาสนาพุทธ

ครอบครัว “ลาวลุ่ม” ส่วนมากเป็นลักษณะของครอบครัวขยาย ส่วนใหญ่เมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะย้ายเข้ามาอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง (Matrilocal) ลูกสาวมักจะเป็นผู้สืบทอดมรดกในกรณีที่มีลูกสาวหลายคนเมื่อแต่งงานใหม่ฝ่ายชายจะอาศัยอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ภรรยาไปจนกว่าจะออกเรือน (นางแทนคุณ, 2550) เผ่าลาวลุ่มโดยส่วนมากลูกสาวคนสุดท้ายมักจะถูกคาดหวังให้เป็น “คนเลี้ยงครอบครัว” หรือดูแลพ่อแม่ในยามแก่เฒ่า รวมทั้งจัดงานฌาปนกิจศพให้อย่างเหมาะสมเมื่อพ่อแม่เสียชีวิต ดังนั้นลูกสาวคนสุดท้ายจึงมักเป็นคนสืบทอดมรดกที่ดินและบ้าน ส่วนลูกชายเมื่อแต่งงานก็ต้องย้ายออกไปอยู่กับครอบครัวของภรรยาโดยครอบครัวเจ้าบ่าวจะจ่ายค่าสินสอด “ค่าดอง” (ประมาณร้อยละ 87) ให้แก่ครอบครัวเจ้าสาว (Hill, 1998)

ชนเผ่า “ลาวเทิง” โครงสร้างครอบครัวขึ้นกับทั้งสองฝ่ายแล้วแต่จะตกลงกัน ถึงแม้ฝ่ายชายจะเป็นคนจ่ายค่าดองให้แก่ครอบครัวของเจ้าสาวก็ตาม แต่ครอบครัวในชนเผ่า “ลาวเทิง” ส่วนใหญ่อยากได้ลูกชายมากกว่าลูกสาว ลูกชายมักจะได้รับการสนับสนุนและได้รับความเอาใจใส่และห่วงใยมากกว่าลูกสาว ส่วนผู้ชายที่เป็นสามีก็เป็นผู้ที่มีสิทธิอำนาจในครอบครัวมากกว่าผู้หญิง (นางแทนคุณ, เพิ่งอ้าง)

สำหรับชนเผ่า “ลาวสูง” เป็นชาติพันธุ์ที่โครงสร้างครอบครัวที่ผู้ชายเป็นใหญ่เพราะดังนั้นการได้ลูกชายจึงเป็นความปรารถนาของครอบครัวโดยเฉพาะลูกชายคนโต เพราะเชื่อว่ามิแต่ลูกชายเท่านั้นที่จะสามารถสืบสกุลและสืบทอดมรดก ปกปักษ์รักษาดวงวิญญาณบรรพบุรุษของครอบครัวและวงศ์ตระกูลสืบต่อไป ดังนั้นถ้าครอบครัวไม่มีลูกชายก็จะพยายามไปขอลูกชายจากญาติพี่น้องหรือจากคนอื่นมาเลี้ยงเป็นลูกบุญธรรม ดังนั้น โครงสร้างครอบครัวของชนเผ่านี้จึงมีระบบการนับญาติและตั้งถิ่นฐานหลังการแต่งงานตามสายของฝ่ายชาย เจ้าบ่าวจ่ายค่าสินสอดให้เจ้าสาว และเมื่อแต่งงานแล้วลูกสาวจะย้ายออกไปอยู่กับครอบครัวของสามีอย่างถาวรและไม่มีสิทธิกลับมาอยู่บ้านตนอีกไม่ว่าจะกรณีใดๆ (นางแทนคุณ, อ้างแล้ว)

การแบ่ง “คนลาว” ออกเป็น “ลาวลุ่ม” “ลาวเทิง” และ “ลาวสูง” ดังกล่าวนั้นเป็นการแบ่งแบบกว้างๆ ตามที่เคยใช้มาแต่เดิม แท้จริงแล้วไม่ได้สะท้อนให้เห็นความหลากหลาย และความแตกต่างทางชาติพันธุ์ตามความเป็นจริง ปัจจุบันรัฐลาวได้จัดการแบ่งใหม่ โดยแบ่งออกเป็น 49 เผ่า (ชาติพันธุ์) แต่ในการศึกษารุ่นนี้ ไม่ได้เข้าไปศึกษาเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เพราะหมู่บ้านที่ผู้ศึกษาใช้เป็นพื้นที่ศึกษานั้นเป็นหมู่บ้าน “คนลาว” ตามความเข้าใจของผู้คนทั่วไปในประเทศ

ส.ป.ป.ลาว “คนลาว” คือกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูล “ลาว-ไท” ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาและยังคงดำรงตามความเชื่อเรื่องผี อยู่ในระดับหนึ่ง

สังคมลาวก็คล้ายกับสังคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหลายที่ยังยึดติดอยู่กับความเชื่อและจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมา ไม่ว่าจะเป็นการสืบสกุลหรือความสัมพันธ์ระหว่างเพศ/เพศภาวะภายในพื้นที่ครอบครัว ซึ่งอาจไม่มีความแตกต่างกันมากนักเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อื่นๆ สำหรับสังคมลาวแล้วความสัมพันธ์ระหว่างเพศ/เพศภาวะในพื้นที่ครอบครัวได้ถูกสร้างผ่านความหลากหลาย เช่น ผ่านอุดมการณ์ ความเชื่อ จารีตประเพณี ตลอดจนเงื่อนไขและสถานการณ์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ไม่มีการหยุดนิ่ง ลักษณะครอบครัวเผ่าลาวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยาย มีสมาชิกอยู่ร่วมกันหลายรุ่น มีการพึ่งพากันระหว่างเครือญาติสูง

2. ผู้หญิงลาวและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม

ผู้หญิงลาวมีอัตราส่วนกว่าครึ่งของจำนวนประชากรทั้งหมดในประเทศ นับแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผู้หญิงลาวได้มีบทบาทสำคัญเข้าร่วมเป็นพลังในขบวนการต่อสู้ปลดปล่อยชาติ เพื่อเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองประเทศภายใต้การชี้นำของขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชและภายใต้การนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

หลังจากการปฏิวัติชาติได้สิ้นสุดลง ผู้หญิงลาวเผ่าต่างๆ ยังได้รับการอบรมและมอบหมายจากผู้นำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวให้สืบทอดอุดมการณ์ปฏิวัติเข้าในการปฏิบัติ “สองหน้าที่ยุทธศาสตร์” คือ ปกป้องรักษาและก่อสร้างประเทศชาติ โดยที่องค์กรนำประเมินว่าผู้หญิงลาวได้เอาใจใส่ปฏิบัติหน้าที่ตามแนวทางและนโยบายของพรรคฯ เข้าร่วมเป็นกำลังสำคัญในการฟื้นฟูพื้นฐานเศรษฐกิจของประเทศให้กลับคืนมาใหม่และขยายการผลิตในภาวะที่ประเทศชาติกำลังเผชิญกับปัญหายุ่งยากและขาดแคลน เข้าร่วมเป็นแรงงานการผลิตตามโรงงาน เป็น “กองหลอน” (หน่วยรักษาความสงบในหมู่บ้าน) เป็นอาสาสมัครเก็บกู้ลูกระเบิดที่ตกค้าง ขณะเดียวกันก็มีผู้หญิงอีกจำนวนมากที่เข้าร่วมเป็นแรงงานชุดเหมือง (คลอง) สร้างชลประทานเพื่อใช้ทำการผลิตเกษตรกรรม และร่วมเป็นกำลังแรงงานสำคัญต่างๆ (Lao, 2005)

ในทัศนะของรัฐลาว ผู้หญิงลาวไม่เพียงแต่มีบทบาทสำคัญเข้าร่วมขบวนการต่อสู้ปลดปล่อยประเทศและมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชาติหลังประเทศชาติให้ได้รับการปลดปล่อยเท่านั้น แต่ผู้หญิงลาวยังได้มีบทบาทและเป็นกำลังสำคัญของการผลิตในครัวเรือน ผู้หญิงลาวยังแบกรับภาระและหน้าที่อันหนักหน่วงที่ให้ผลประโยชน์ต่อครอบครัว เหมือนกับผู้หญิงในหลายประเทศในโลก นั่นก็คือหน้าที่ในการเลี้ยงลูก ดูแลเอาใจใส่ทุกคนในครอบครัว ให้มีความสุข ยิ่งไปกว่านั้นยังร่วมเป็นแรงงานในการทำการผลิตและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของ

ชุมชน อาจกล่าวได้ว่าร้อยละ 54 ของกำลังแรงงานที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างเศรษฐกิจเป็นผู้หญิง

1.3 ประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ-สังคม โดยสังเขป

1.3.1 ประเทศลาวในช่วงศตวรรษที่ 14 -18

หากย้อนดูประวัติศาสตร์ของชาตลาวในอดีตจะเห็นว่า ครั้งหนึ่งลาวเคยเป็นชาติที่มีอาณาเขตที่กว้างใหญ่และมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ในศตวรรษ ที่ 14 ภายใต้การปกครองของเจ้าฟ้าจ๋มที่รวมประเทศลาวเข้าเป็นหนึ่งเดียว ประเทศลาวมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ในสมัยของเจ้าสุริวงษ์และเจ้าชัยเชษฐาขึ้นปกครองประเทศ ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ในช่วงนี้ด้านเศรษฐกิจและการค้ามีการขยายตัวอย่างมาก ได้มีชาวต่างชาติเข้ามาติดต่อค้าขายทำให้อาณาจักรลาวเปิดประเทศสู่โลกภายนอก (Lao, 2004) แต่ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อาณาจักรลาวล้านช้างที่เคยมีความเจริญรุ่งเรืองในอดีตได้ค่อยๆ เชื่อมอำนาจลงและถูกแยกออกเป็นสามอาณาจักรคืออาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรจำปาสัก สาเหตุมาจากความขัดแย้งภายในของราชวงศ์ต่างๆ ที่แย่งชิงกันเพื่อความเป็นใหญ่ กลายเป็นช่องว่างทำให้กรุงศรีอยุธยาที่มีกำลังเข้มแข็งกว่าเข้ามารุกรานและยึดครองลาวอยู่เป็นเวลานานหลายสิบปีและกวาดเอาทรัพย์สินที่มีค่า และด่อนเอาประชาชนลาวกลับไปเป็นข้าทาสด้วย ทำให้ประเทศลาวที่เคยรุ่งเรืองและเข้มแข็งต้องอ่อนแอลงและอาณาเขตของลาวที่เคยมีความกว้างใหญ่ก็ได้สูญเสียบไปเป็นอาณานิคมค่อนข้างมาก (Lao, 2000) ต่อมาในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศในทวีปยุโรปแข่งขันกันล่าอาณานิคม ประเทศลาวก็ได้ถูกฝรั่งเศสเข้ามารุกรานและยึดประเทศลาวเป็นเมืองขึ้นทำให้ลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสอยู่เป็นเวลานานหลายสิบปี

1.3.2 ประเทศลาวช่วง ค.ศ. 1893 -1975

นับแต่ท้ายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (1893-1945) ที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองลาวทำให้ลาวกลายเป็นประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสและฝรั่งเศสได้จัดการแยกลาวออกเป็นเขตต่างๆ เพื่อความสะดวกในการปกครอง โดยมอบอำนาจให้กษัตริย์ลาวเป็นผู้ปกครองตามโครงสร้างการปกครองแบบจารีตประเพณี (แกรนท์ อีแวนส์, 2549)

ระหว่าง ค.ศ. 1893-1945 ซึ่งเป็นช่วงแรกที่ลาวตกอยู่ภายใต้การปกครองแบบอาณานิคมฝรั่งเศสเป็นเวลากว่า 50 ปี ฝรั่งเศสได้วางระเบียบการเก็บภาษีอากรและส่วยต่างๆ อย่างขูดรีด ทั้งเกณฑ์ประชาชนลาวที่ยากจนที่ไม่มีเงินจ่ายค่าภาษีไปเป็นแรงงานทาสในการสร้างถนน ปลูกฝิ่น และ

ทำงานอื่น ๆ ที่ให้ประโยชน์และสร้างรายได้ให้แก่ฝรั่งเศส นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังได้ขูดคั้นเอาทรัพยากรและกวาดเอาทรัพย์สินที่มีค่าของลาวไปเป็นจำนวนมหาศาล แต่ฝรั่งเศสไม่เคยสนใจที่จะช่วยพัฒนาลาวให้เจริญขึ้นแต่อย่างใด ในช่วงที่ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสเศรษฐกิจของลาวตกอยู่ในสภาพที่ย่ำแย่มาก ประชาชนลาวตกอยู่ในความลำบากแร้นแค้น จึงเกิดการก่อตัวของขบวนการต่อต้านของเผ่าต่างๆ ขึ้น ในช่วงปลายของสงครามโลกครั้งที่สอง ใน ค.ศ. 1945 เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้ายึดอำนาจในอาณานิคมอินโดจีนของรัฐบาลฝรั่งเศส ทำให้รัฐต่าง ๆ ในอินโดจีนประกาศเอกราชรวมทั้งประเทศลาวในเวลานั้นที่ญี่ปุ่นบังคับให้พระเจ้าสีสว่างวงศ์ทรงประกาศอิสรภาพว่า “นับแต่บัดนี้เป็นต้นไปราชอาณาจักรลาวได้พ้นจากการครอบครองของฝรั่งเศสและได้เป็นเอกราชสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง” (แกรนท์ อีแวนส์, เพิ่งอ้าง)

ภายในระยะเวลาไม่ถึงหนึ่งปีเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองได้สิ้นสุดลงโดยการได้รับชัยชนะของฝ่ายสัมพันธมิตร ใน ค.ศ. 1946 ฝรั่งเศสได้กลับคืนมายึดครองประเทศลาวอีกเป็นครั้งที่สอง การกลับเข้ามาปกครองลาวครั้งนี้ฝรั่งเศสได้ทำการปกครองลาวอย่างเข้มงวดกดขี่มากขึ้น และปราบปรามประชาชนผู้รักชาติที่ต่อต้านฝรั่งเศสอย่างโหดร้าย เนื่องประชาชนจากทนต่อการกระทำดังกล่าวไม่ไหวจึงได้ลุกขึ้นต่อสู้โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนและกองทหารแนวลาวยิสรระเป็นแกนนำในการนำพาต่อสู้ และภายหลังที่ฝรั่งเศสแพ้สงคราม “เดียนเบียนฟู” ทำให้ฝรั่งเศสยอมเซ็นสัญญารับรองเอกราชของสามชาติอินโดจีน (ลาว เวียดนามและกัมพูชา) ใน ค.ศ. 1954 ฝรั่งเศสยอมถอนตัวออกจากอินโดจีนอย่างไม่มีเงื่อนไข (Jaisri, 2000) และช่วงทศวรรษที่ 1960-1980 ซึ่งรู้กันดีว่าเป็นยุคของ “สงครามเย็น” ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ถูกแบ่งออกเป็นสองฝ่ายตามความแตกต่างของอุดมการณ์ทางการเมือง คือฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตย และฝ่ายคอมมิวนิสต์ โดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำของแต่ละฝ่ายตามลำดับ ประเทศผู้นำทั้งสองฝ่ายต่างก็แข่งขันกันขยายอิทธิพลเข้าสู่ประเทศต่างๆ โดยการเข้าแทรกแซงทางการเมืองและการทหาร การเผชิญหน้าของทั้งสองมหาอำนาจที่เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ลาวได้รับการกระทบกระเทือนอย่างหนักในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสงครามที่เรียกกันว่า “สงครามเวียดนาม”

หลังจากประเทศลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส สภาพการเมืองภายในประเทศมีความสับสนวุ่นวายอันเกิดจากความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำทางการเมืองกลุ่มต่าง ๆ โดยไม่อาจตกลงกันได้ แม้จะมีความพยายามประนีประนอมกันหลายครั้งเป็นเวลานานพอสมควร โดยเฉพาะนับตั้งแต่ ค.ศ. 1957-1973 ตลอดระยะเวลาของความขัดแย้งนี้ เปิดโอกาสให้อิทธิพลของทั้งสองฝ่ายเข้าแทรกแซงโดยสหรัฐอเมริกาเข้าสนับสนุนลาวฝ่ายขวา (ฝ่ายเวียงจันทน์) สหภาพโซเวียตเวียดนาม จีนหนุนหลังลาวฝ่ายซ้าย (ฝ่ายปฏิวัติ) ช่วงเวลาแต่ ค.ศ. 1964-1973 ลาวได้กลายเป็น

โดยสร้างเงื่อนไขให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากิน ปรับปรุงฟื้นฟูบางตัวเมืองที่ถูกทำลายในสมัยสงคราม (E'z-1/2jç'1/2jç4-Á°-jç4-Á'Èçik©, 1985)

การปฏิบัติแผนพัฒนาเศรษฐกิจแบบกลไกรวมศูนย์ (1981-1985): เพื่อสืบต่อปรับปรุงและพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมของประเทศให้มีเสถียรภาพมากขึ้น โดยปฏิบัติตามมติการประชุมใหญ่ครั้งที่ 3 ของพรรคฯ ซึ่งได้มีวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมระยะ 5 ปีฉบับแรกออกมา (1981-1985) ที่เรียกว่า “ระบะกลไกแผนการรวมศูนย์” วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจในระยะนี้มุ่งพัฒนาด้านการเกษตร ประการแรกเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางด้านเกษตรให้ประชาชนทำการผลิตในระดับครัวเรือน หรือเรียกกันว่า “เศรษฐกิจครอบครัว” ประการที่สองพัฒนาป่าไม้ เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ลดการทำลายป่าไม้เพื่อการเพาะปลูก ประการที่สาม ส่งเสริมและพัฒนาภาคเกษตรกรรมเพื่อสนองความต้องการภาคอุตสาหกรรม และประการสุดท้าย ลดการนำเข้าสินค้าที่ไม่ใช่เสบียงอาหาร โดยรัฐเป็นผู้วางแผนแบบกำหนดทุกตัวเลขคาชหมาย (กำหนดงบประมาณการณ) เช่น กำหนดการผลิต การจัดสรรทุน การกำหนดราคาสินค้า การแจกจ่ายและการแบ่งปันผลประโยชน์ ฯลฯ ตามหลักการรวมศูนย์ (E'z-1/2jç'1/2jç4-Á°-jç4-Á'Èçik©, 1985) เป็นระบบการผลิตแบบที่ไม่มีการแข่งขัน รัฐเป็นผู้วางแผนและควบคุมแต่เพียงผู้เดียว เพื่อดำเนินเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเอง เน้นการผลิตในรูปแบบเป็นระบบนารวมและสหกรณ์

การพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมของลาวในช่วง ค.ศ. 1976-1985 มีการขยายตัวล่าช้าและไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญคือการล่มสลายของระบบสหกรณ์และการเกษตรแบบนารวม เนื่องจากเกิดข้อพิพาทและขัดแย้งกันเรื่องแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างสมาชิกด้วยกันและอีกด้านหนึ่งเพราะเสถียรภาพที่ไม่มั่นคงทางการเมืองทำให้เกิดความไม่สงบที่เกิดขึ้นในเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นและมีประชาชนจำนวนมากอพยพออกไปอาศัยอยู่ต่างประเทศ (ณรงค์ศักดิ์ ชัยราช, 2551) ในช่วงนี้ รัฐบาลลาวใช้นโยบายปิดประเทศไม่รับเอาการช่วยเหลือจากประเทศภายนอก (โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการช่วยเหลือจากประเทศทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย) แต่รับเอาการช่วยเหลือจากประเทศที่มีอุดมการณ์เดียวกัน

การปฏิวัติกลไกเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงใหม่ตามกลไกเศรษฐกิจการตลาด (1986-1990): เนื่องจากแนวทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบวางแผนจากส่วนกลาง (centrally planning) ที่มีระบบเศรษฐกิจรวมศูนย์หรือระบบเศรษฐกิจการผลิตแบบวางแผนที่มีระบบการควบคุม และกำหนดจากภาครัฐไม่ได้รับประสิทธิผลเท่าที่ควร ส.ป.ป.ลาว จึงได้เปลี่ยนแปลงไปใช้นโยบายเศรษฐกิจ แบบระบบเสรี/ตลาด/หรือทุนนิยม (free enterprise) เปิดกว้างด้านการค้า การลงทุน และความร่วมมือกับต่างประเทศและรับเอาการช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศ

โดยเฉพาะนับแต่ ค.ศ. 1986-1990 เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินแผนพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมแห่งชาติระยะ 5 ปี ฉบับที่ 2 ที่ได้รับรองในการประชุมใหญ่ของพรรคฯครั้งที่ 4 เมื่อ ค.ศ. 1986 และประกาศนำใช้กลไกเศรษฐกิจแบบใหม่เข้าในการพัฒนาประเทศ โดยปรับเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบรวมศูนย์ไปสู่หลักการของกลไกเศรษฐกิจแบบใหม่ (New Economic Mechanism) มากขึ้น การใช้หลักการแบบกลไกเศรษฐกิจการตลาด (Market Economic Mechanism) ได้ผลักดันให้มีการกระจายอำนาจในการตัดสินใจปัญหาเศรษฐกิจ และส่งเสริมเศรษฐกิจภาคเอกชนเพื่อปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก มีการพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกมากขึ้น เร่งสร้างเสถียรภาพ และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ การปฏิรูปเศรษฐกิจภายใต้กลไกเศรษฐกิจแบบใหม่ มีวัตถุประสงค์ที่จะนำประเทศก้าวไปสู่กลไกเศรษฐกิจแบบเสรี และเพื่อลดทอนความตึงเครียดทางการเมือง รัฐบาลได้ดำเนินการปฏิรูปหลาย ๆ ด้านไปพร้อมกัน

ภายหลังที่รัฐบาลลาวได้รับเอานโยบายจินตนาการใหม่ หันไปใช้นโยบายเปิดประเทศ และปรับเปลี่ยนกลไกการพัฒนาประเทศแบบรวมศูนย์ไปสู่กลไกการตลาดแบบเสรีนิยมในช่วง ค.ศ. 1986 แต่เนื่องจากลาวยังเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่ทำลาย สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะด้อยพัฒนาของลาวและการขาดสถานะคล่องตัวด้านงบประมาณทำให้ลาวต้องพึ่งพาเงินทุนช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Official Development Aid-ODA) มากขึ้น เช่นใน ค.ศ.1986 เงินทุนช่วยเหลือด้านการพัฒนาจากต่างประเทศมี 44 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และได้รับการช่วยเหลือต่อเนื่องเป็น 54 ล้านดอลลาร์สหรัฐใน ค.ศ. 1987 และเพิ่มขึ้นมากเป็นสองเท่าใน ค.ศ. 1988 เป็น 131 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และ ใน ค.ศ. 1997 มีเงินช่วยเหลืออย่างเป็นทางการของต่างประเทศถึงร้อยละ 18 ของรายได้ประชาชาติ ซึ่งเงินทุนอุดหนุนเหล่านั้นเข้ามาพร้อมกับองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่างๆ เช่น ธนาคารโลก ธนาคารพัฒนาเอเชีย รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน (International Non Government Organization-INGO) การเข้ามาของกลุ่มองค์กรที่ให้การช่วยเหลือเหล่านี้ได้กลายมาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาในลาว และบรรดางค์กรพัฒนาเอกชนต่างก็มีบทบาทในการพัฒนาระดับท้องถิ่น (Millon and Payne, 1997) เงินทุนช่วยเหลือเหล่านั้นได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาโครงสร้างเศรษฐกิจพื้นฐาน และส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้ในโครงการสำหรับพัฒนาผู้หญิง เช่น โครงการสุขภาพอนามัยเจริญพันธุ์ โครงการพัฒนาการศึกษาสำหรับผู้หญิง โครงการพัฒนาชนบท โครงการกองทุนพัฒนา ฯลฯ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งหมดในประเทศโดยไม่แยกหญิงหรือชาย ในตัวเมืองหรือชนบทให้มีโอกาสได้รับการพัฒนาที่ความเท่าเทียมกันเพื่อนำไปสู่ความอยู่ดีกินดีและการหลุดพ้นจากความยากจนตามเป้าหมายและแผนยุทธศาสตร์แห่งชาติเพื่อการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและขจัดความยากจน

ชาติ” (1½1½ก-Á“È”òมิ¼, 2006) สมาคมแม่หญิงลาวได้กำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบการต่าง ๆ และโครงการดำเนินงานของตน โดยสอดคล้องกับหน้าที่การเมืองของพรรคฯ ในฐานะที่ผู้หมอบหมายทำหน้าที่เป็นตัวแทนของผู้หญิงลาวเผ่าต่าง ๆ รวมความสามัคคีของผู้หญิงลาวทุกเผ่าเข้าเป็นหนึ่งเดียว ระดมผู้หญิงเข้าร่วมในขบวนการต่อสู้ปลดปล่อยชาติในสมัยสงคราม และระดมผู้หญิงเข้าร่วมการพัฒนาประเทศชาติ ภายหลังการประชุมใหญ่แม่หญิงลาวทั่วประเทศครั้งที่ 1 เมื่อ ค.ศ. 1984 สมาคมแม่หญิงลาวรักชาติก็ได้เปลี่ยนชื่อจาก “คณะชนช่วยสร้างตั้งสมาคมแม่หญิงลาวรักชาติ” มาเป็น “สหพันธ์แม่หญิงลาว” ได้ปรับปรุงภาระและบทบาทของตนให้เหมาะสมกับระยะใหม่ เพื่อทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของผู้หญิงและเด็ก ส่งเสริมและติดตามการจัดตั้งปฏิบัติแผนงานการพัฒนาผู้หญิงให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และถูกต้องตามแนวทางนโยบายพรรคฯและกฎหมายของรัฐ พร้อมทั้งติดตามการให้สิทธิและความเสมอภาคระหว่างหญิง-ชายในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรและการบริการขั้นพื้นฐานสำหรับทุกคน โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติทางเพศ เพศภาวะ สถานะภาพทางสังคม ชาติพันธุ์และระดับการศึกษา สหพันธ์แม่หญิงลาวในฐานะที่เป็นองค์กรจัดตั้งของรัฐที่มีฐานะเทียบเท่ากระทรวง มีระบบการจัดตั้งของตนเองนับแต่ระดับศูนย์กลางไปถึงหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นตัวแทนให้แก่พรรคฯและรัฐในการ โฆษณาอบรมผู้หญิงลาวบรรดาเผ่าให้รับรู้เข้าใจต่อแนวทางการเมืองของพรรคฯและชวนช่วยผู้หญิงเข้าร่วมในการพัฒนาประเทศ

1.4.2 โครงการกองทุนพัฒนา (Development Fund Project)

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ประเทศลาวถูกจัดอยู่ในประเทศที่มีความยากจน ประชากรส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตชนบท และ ประชากรร้อยละ 85 ทำการเกษตรเพื่อยังชีพและประชากรส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจน การเข้าถึงแหล่งทุนของคนยากจนในชนบทเพื่อกู้ยืมเงินใช้ในการผลิตจึงมีความสำคัญ แต่ระบบธนาคารที่เป็นของรัฐยังไม่ค่อยได้รับการพัฒนามากนัก ได้กลายเป็นปัญหายุ่งยากต่อการเข้าถึงแหล่งทุน ทั่วประเทศมีธนาคารที่เป็นของรัฐเพียง 3 ธนาคาร ธนาคารที่ร่วมมือระหว่างรัฐและเอกชน 3 ธนาคาร และอีก 8 ธนาคารที่เป็นของเอกชนต่างประเทศ ธนาคารของรัฐร้อยละ 70 กำลังอยู่ในกระบวนการปรับปรุงระบบการให้บริการ (Kongpasa, 2006) ธนาคารที่เป็นทางการเกือบทั้งหมดตั้งอยู่ในนครหลวงเวียงจันทน์และบางเมืองสำคัญ ซึ่งเป็นปัญหายุ่งยากให้แก่ประชาชนในชนบทในการเข้าถึงธนาคาร มีเพียงร้อยละ 11 ของประชากรในชนบทที่สามารถเข้าถึงสถาบันการเงินและรับบริการการเงินที่เป็นทางการของรัฐและร้อยละ 15 ได้นำเงินเข้าฝากในระบบธนาคาร เหลือแล้วประชากรกว่าร้อยละ 75 ไม่สามารถเข้าถึงระบบธนาคารและการให้บริการสินเชื่อของรัฐ

รัฐมองว่าการเข้าถึงกองทุนของคนชนบทจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการลดอ่อนความยากจนและมองว่าโครงการกองทุนพัฒนาควรจะเป็นโครงการที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการวางแผนพัฒนาเกษตรกรรมและป่าไม้ ที่เป็นหนึ่งแผนงานบูรณาการของรัฐบาลลาวเพื่อส่งเสริมการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและลดความยากจนภายใต้ยุทธศาสตร์การขจัดความยากจนแห่งชาติ (National Growth and Poverty Eradication Strategy/NGPES) (2004) กองทุนพัฒนาจึงถูกมองว่าเป็นแหล่งเงินทุนขนาดเล็กที่มีบทบาทสำคัญต่อกลุ่มคนที่ยากจนและรายได้น้อยในชุมชน โดยเฉพาะผู้หญิงที่ยากจนที่ต้องการกู้ยืมเพื่อใช้ในการลงทุนทำการเกษตร ผลิตสินค้าขายเพื่อสร้างรายได้ให้ครอบครัว แต่มีความยุ่งยากในการเข้าถึงสถาบันสินเชื่อทางการที่เป็นของรัฐ เนื่องจากยังมีอุปสรรคและข้อจำกัดหลายด้านดังที่กล่าวไว้แล้ว

นับแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมากองทุนพัฒนาในลาวทั้งในรูปแบบทุนหมุนเวียนสินเชื่อและออมทรัพย์ ที่ให้กู้ทั้งในรูปแบบของเงินสดและเป็นวัตถุ เช่นกองทุนข้าว กองทุนสัตว์ และกองทุนหมุนเวียนแบบเงินสด เงินออม ที่จัดตั้งและดำเนิน โดยโครงการพัฒนาต่างๆ รวมทั้งกองทุนที่จัดตั้งและดำเนิน โดยรัฐบาลลาวได้เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างมากทั้งในตัวเมืองและชนบท

การประเมินโครงการที่ผ่านมา มักจะอนุมานว่าการปฏิบัติโครงการกองทุนพัฒนาประสบความสำเร็จอย่างมากเพราะประชากรในชุมชนเมืองและชนบทได้เข้าถึงกองทุน และสามารถกู้เงินไปลงทุนทำการผลิต สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชีวิตที่เป็นอยู่ของคนในชุมชนมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นและสมาชิกที่กู้เงินสามารถนำเงินและดอกเบี้ยมาคืนโครงการได้ตามกำหนด ทำให้กองทุนในลาวยิ่งนับวันจะขยายเพิ่มมากขึ้น แต่ผู้ศึกษามองว่าการประเมินผลดังกล่าวคงเป็นเพียงการสรุปรวบยอดที่ชี้ให้เห็นเพียงตัวเลขของการกู้ยืมและการส่งคืนต้นทุนของชาวบ้านที่กู้เงิน ไปใช้และส่งตามกำหนดที่ทางกองทุนตั้งไว้ แต่การประเมินโครงการยังไม่มี การวิเคราะห์อย่างละเอียดชัดเจนลงไป ในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการพัฒนาที่มีเพศภาวะ โดยเฉพาะยังไม่ได้วิเคราะห์ว่ากองทุนที่ตั้งขึ้นนั้นผู้หญิงได้เข้าถึงจริงหรือไม่ ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงกลุ่มใดและผู้หญิงที่มีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุนนั้นได้รับประโยชน์และผลกระทบมากน้อยเพียงใด จึงทำผู้ศึกษาสนใจที่จะเข้าไปศึกษาหาคำตอบว่าโครงการกองทุนพัฒนาที่จัดตั้งและปฏิบัติอยู่นั้นได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในทางบวกหรือลบอย่างไร นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทการแบ่งงานกันทำตามเพศ/เพศภาวะและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์หญิงชายหรือไม่ อย่างไร และกองทุนพัฒนาดังกล่าวช่วยเสริมอำนาจผู้หญิงหรือไม่ อย่างไร ทั้งหมดนี้จึงนำไปสู่ประเด็นคำถามสมมุติฐานในการศึกษาครั้งนี้

1.5 คำถามวิจัย

1.5.1 พัฒนาการของการพัฒนาประเทศลาวอย่างมีมิติมุมมองแบบเพศ (sex) และ เพศภาวะ (gender) ดำเนินมาอย่างไร มีความสอดคล้องหรือขัดแย้งกับแนวทาง WID WAD และ โดยเฉพาะ GAD อย่างไร หรือไม่เพียงไร

1.5.2 ความเข้าใจต่อมโนทัศน์เรื่องการพัฒนาที่สัมพันธ์กับเพศและเพศภาวะ มีหรือไม่ อย่างไร ในนโยบาย แผนปฏิบัติการและการปฏิบัติการจริงของการพัฒนาที่อ้างว่ามีมิติหญิงชาย หรือ ความสัมพันธ์หญิงชายในประเทศ ส.ป.ป.ลาว

1.5.3 ผลกระทบต่าง ๆ ของโครงการกองทุนพัฒนาที่มีต่อเพศภาวะ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางเพศภาวะมีหรือไม่ และอย่างไร กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือส่งผลให้เกิดการดำรงรักษา การถอดรื้อ และการประกอบสร้างใหม่ที่สะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคและความสำเร็จมากน้อยหรือไม่เพียงไรของการเพิ่มอำนาจ (empowerment) ให้กับผู้หญิง

1.6 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.6.1 ศึกษานโยบายของรัฐ ในการจัดตั้งกองทุนพัฒนา และนโยบายของสหพันธ์แม่หญิงลาวในการปฏิบัติโครงการกองทุนพัฒนาว่ามีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาสตรีในระดับสากลหรือไม่และในรูปแบบใด

1.6.2 ศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของหญิง-ชายในการจัดการและบริหารกองทุนว่ามีความเท่าเทียมกันหรือไม่ อย่างไร

1.6.3 ศึกษาการเข้าถึงแหล่งทรัพยากร (ทุน) ของผู้หญิงนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อผู้หญิงในทางบวกและลบหรือไม่ นำไปสู่การปรับเปลี่ยนบทบาทการแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะ และปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายอย่างไร

1.6.4 ศึกษาความคิดเห็นของชุมชนที่มีต่อกองทุนพัฒนา

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1.7.1 เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อแนวทางนโยบายของรัฐและวัตถุประสงค์ในการดำเนินโครงการกองทุนพัฒนาที่เกิดขึ้นในบริบทของสังคมลาว

1.7.2 ข้อมูลรายละเอียดและความเข้าใจที่ได้จากการศึกษาจะได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ในการชี้แนวทางเพื่อแก้ไขหรือปรับปรุงการวางแผนพัฒนาสตรีของรัฐบาลและการปฏิบัติงานของโครงการกองทุนพัฒนาทั้งหลาย ทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับประเทศ

1.7.3 เป็นประโยชน์ในเชิงเพิ่มองค์ความรู้ใหม่ในวงการสตรีศึกษา

1.8 ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้ศึกษาใช้วิธีการศึกษาแบบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และปริมาณ โดยจะใช้วิธีการเก็บข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1. ศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ (secondary) เป็นข้อมูลที่จะได้จากการค้นคว้ารวบรวมเอกสารต่าง ๆ ทั้งภาษาลาว ไทย และต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับงานที่จะศึกษา

2. ศึกษาจากข้อมูลปฐมภูมิ (primary) ส่วนหนึ่งได้จากการเก็บและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสอบถาม อีกส่วนหนึ่งจะได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับ พฤติกรรม และการตัดสินใจ ได้ใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยผู้ศึกษาจะเข้าไปพำนักในชุมชนเป็นเวลา 6 สัปดาห์

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้ศึกษาเลือกศึกษาสมาชิกกองทุนที่เป็นผู้หญิงทั้งหมดและจะแบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 3 กลุ่มๆ ละ 20 ครั้วเรือน โดยแต่ละกลุ่มนั้นจะเลือกเอาครัวเรือนที่มีฐานะเศรษฐกิจในครอบครัวที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด เพื่อศึกษาว่าแต่ละกลุ่มได้รับผลกระทบจากกองทุนพัฒนาแตกต่างกันอย่างไรและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้านเพศภาวะในระดับครัวเรือนและชุมชนอย่างไร

กลุ่มที่หนึ่ง คือเป็นกลุ่มผู้หญิงที่กู้เงินจากกองทุนไปประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแล้วประสบความสำเร็จ และคืนเงินให้กองทุนตามกำหนดเวลา

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้หญิงที่กู้เงินไปทำกิจกรรม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ และมีปัญหาในการส่งคืนเงินต้นและดอกเบี้ย

กลุ่มที่สาม คือกลุ่มผู้หญิงที่ไม่ได้กู้เงินจากกองทุน กลุ่มนี้จะถูกใช้เป็นกลุ่มควบคุม (control) หรือเปรียบเทียบ

วิธีการเลือกตัวอย่างเป็นการเลือกตามวัตถุประสงค์ (purposive) สองกลุ่มแรกเลือกจากครัวเรือนที่ทำกิจกรรมกับกองทุนมาเป็นเวลานานที่สุดตามลำดับ เพื่อที่จะได้เห็นผลกระทบที่ชัดเจน การเลือกตัวอย่างทั้งสามกลุ่มจะพยายามเลือกเอาครัวเรือนที่มีลักษณะภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมใกล้เคียงกันมากที่สุด

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล จะเป็นการวิเคราะห์แบบเชิงคุณภาพเพื่อเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ของสมาชิกกลุ่มก่อนและหลังการเป็นสมาชิกกองทุน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างระหว่างกลุ่มตัวอย่างสามกลุ่ม เช่นการวิเคราะห์การเพิ่มขึ้นของการเสริมอำนาจนั้นจะวิเคราะห์จากการเปลี่ยนแปลงการแบ่งงาน (division of labour) การเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากร (access to and control over resources) ซึ่งเป็นเครื่องมือของ Moser และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงระดับอำนาจการต่อรองในครัวเรือนตามรูปแบบของ Sen จะมีการนำเสนอกรณีศึกษา 3 กรณีตามที่

ได้กล่าวไว้ในข้างบน โดยเลือกครัวเรือนที่มีลักษณะกลางๆ เพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่ม คือกลุ่มแรก เป็นผู้หญิงที่เป็นสมาชิกกองทุนที่กู้เงินไปใช้แล้วประสบผลสำเร็จ กลุ่มผู้หญิงที่เป็นสมาชิกกองทุนที่กู้เงินไปใช้แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ และกลุ่มผู้หญิงที่เป็นสมาชิกซึ่งมีแต่ฝากแต่ไม่กู้เงิน โดยเลือกเอากลุ่มละ 1 ครัวเรือน

1.9 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา

ในวงวิชาการสตรีศึกษาจะมีการใช้ศัพท์ หรือ “คำ” หรือ “มโนทัศน์” ซึ่งบางครั้งมีผู้ใช้ “ฐานคติ” ที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “concept” ที่มีความหมายที่แตกต่างไปจากการใช้ของคนทั่ว ๆ ไป เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน จึงขอให้คำนิยามและอธิบายไว้ดังต่อไปนี้

1) เพศ (sex) หมายถึงความแตกต่างด้านสรีระร่างกาย ทางชีววิทยา (biology) ระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย ความแตกต่างระหว่างเพศหญิงกับเพศชายถือว่าเป็นความแตกต่างตาม “ธรรมชาติ” ที่กำหนดโดยชีววิทยา ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของวิทยาศาสตร์ตะวันตก

2) เพศภาวะ (gender) หมายถึงภาวะความเป็นหญิง ความเป็นชาย ที่เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (socially constructed) ที่ถูกกำหนดนิยามโดยปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม จารีตประเพณี สร้างผ่านความเชื่อ ทัศนคติ มายาคติต่างๆ ถูกทำให้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคม เพศภาวะบอกลักษณะและความหมายแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย เวลา สถานที่ และสังคมที่ต่างกัน เป็นขบวนการของการให้คำนิยาม/ให้ความหมายเป็นคำพูดคำเขียนคำอธิบายความเป็นหญิงเป็นชายที่มีมายาคติ (myth) มืดคติ (bias) ในการกำหนดลักษณะประจำเพศ (gender stereotyping) กำหนดบทบาทประจำเพศ มีการแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะและมีการเลือกปฏิบัติ หนึ่งเพศภาวะมีได้มากกว่าสอง และเพศภาวะมีความเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงได้

3) ความสัมพันธ์เพศภาวะ (gender relations) ในที่นี้หมายถึงตำแหน่งแห่งที่ (position) ในความสัมพันธ์ของผู้หญิงและผู้ชายในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคมที่ทำให้เกิดความได้เปรียบความเสียเปรียบในการแบ่งความรับผิดชอบในการเข้าถึงการนำใช้ และการควบคุมทรัพยากร และการตัดสินใจต่าง ๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มาจากฐานของการให้อภิสิทธิ์เหนือเพศภาวะอื่น คนที่มีอำนาจมากก็จะมีโอกาสในการมีสิทธิและได้รับผลประโยชน์มาก

4) การแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะ (gender division of labour) หมายถึงหน้าที่และกิจกรรมที่สังคมกำหนดให้แก่ผู้หญิงและผู้ชายตามเพศภาวะที่เป็นอยู่ ซึ่งคนส่วนใหญ่มักจะมองว่าเป็นไปตามธรรมชาติ แต่นักสตรีนิยมการแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะว่า มีสองด้าน คือ งานการผลิตซ้ำ (reproduction) และงานการผลิต (production) โดยผู้หญิงถูกสังคมมอบหมายให้ทำหน้าที่การผลิตซ้ำ แต่นักสตรีนิยมต่างก็เห็นพ้องกันว่า การแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะเป็นสิ่งประกอบสร้างทาง

สังคม (socially constructed) และขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศภาวะ ซึ่งในการศึกษานี้หมายถึงเพศภาวะชายและเพศภาวะหญิง การแบ่งงานกันทำในแต่ละสังคม แต่ละยุคสมัย หรือช่วงเวลาจึงเป็นผลของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่นั่นและขณะนั้น ที่มีฐานอยู่บนชนชั้น เพศภาวะ กลุ่มชาติพันธุ์ สภาวะทางร่างกาย และอายุที่มีผลต่อการกำหนดนิยามการแบ่งงานกันทำ ตลอดจนการให้ความสำคัญ ให้คุณค่ากับการแบ่งงานกันทำนั้น ๆ แตกต่างกันไป เนื่องจากมีมายาคติอคติและการเลือกปฏิบัติปรากฏอยู่ ดังนั้นการแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะจึงเป็นผลผลิตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม แต่ละสังคมแต่ละยุคสมัยจึงไม่เหมือนกัน ไม่ได้เป็นไปตาม “ธรรมชาติ” และไม่เป็นสากล

5) การเข้าถึงและการควบคุมแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ (access to and control over of resource) การเข้าถึงทรัพยากร (access to resource) ในที่นี้หมายถึงโอกาสต่อการเข้าถึงทรัพยากรต่าง ๆ เช่นความเท่าเทียมระหว่างชายและหญิงในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต (factor of production) เช่นการเข้าถึงที่ดิน แรงงาน การฝึกอบรม การอำนวยความสะดวกด้านการตลาด การบริการสาธารณสุข และอื่น ๆ

การควบคุมทรัพยากร (control to resource) หมายถึง ใครคือผู้ที่มีอำนาจต่อการควบคุมและตัดสินใจในการนำทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้

6) บทบาทงานสามด้านของผู้หญิง (triple roles of women) เป็นการแบ่งบทบาทการทำงานของผู้หญิงโดยทั่วไป ในมุมมองของ Moser ซึ่งแบ่งออกเป็นสามด้าน

(ก) งานการผลิตซ้ำ (reproductive work)

บทบาทงานการผลิตซ้ำ ที่อธิบายโดย Moser ให้ความหมายว่าเป็นงานที่ประกอบด้วย การคลอดบุตร เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูก และงานทั้งหมดภายในบ้านที่รับผิดชอบโดยผู้หญิง เช่น การหาอาหาร ตักน้ำ ทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้าน ซึ่งงานทั้งหมดที่กล่าวนี้เพื่อเป็นการรับประกันในการบำรุงรักษาครอบครัวให้คงอยู่ และผลิตซ้ำกำลังแรงงานต่อไป

(ข) งานการผลิต (productive work)

หมายถึงการผลิตต่าง ๆ ทั้งในรูปแบบการผลิตเพื่อเป็นสินค้าและบริโภค เป็นงานที่ทั้งผู้ชายและผู้หญิงสามารถเข้าร่วมในกิจกรรม แต่หน้าที่และความรับผิดชอบระหว่างผู้หญิงและผู้ชายได้รับการกำหนดนิยามโดยสังคมให้มีความแตกต่างกัน ซึ่งงานการผลิตของผู้หญิงมักถูกมองไม่เห็นและไม่ถูกให้ความสำคัญและผู้หญิงส่วนมากมักถูกมอบหมายให้ทำงานในภาคเกษตรที่เป็นงานการผลิตสำหรับยังชีพ หรือหากมีผู้หญิงเข้าไปร่วมในการผลิตเพื่อเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ ก็จะถูกมองในฐานะที่เป็นแค่ผู้ช่วยมากกว่าเป็นแรงงานหลัก

(ค) งานจัดการด้านชุมชน (community management)

กิจกรรมเหล่านี้ เป็นงานที่ร่วมทำด้วยกันในชุมชน คือการให้บริการในการจัดงานต่าง ๆ ในชุมชน เช่น งานรื่นเริงในเทศกาลต่าง ๆ งานรำลึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ทางสังคม กิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน รวมไปถึงงานด้านการเมืองของชุมชนเป็นต้น ที่ไม่ได้คิดค่าแรงงานและถือว่าเป็นงานที่สำคัญขององค์กรจัดตั้งในชุมชน โดยมีทั้งชายและหญิงเข้าร่วมในงานเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามงานบริการและจัดการชุมชนได้แยกออกเป็นสองประเภทที่แตกต่างกันคือ 1) การบริการงานกิจกรรมทั่วไปชุมชนมักเป็นงานที่ส่วนใหญ่มักถูกให้อยู่ใต้การดูแลและการให้บริการของผู้หญิง เช่นการอนุรักษ์วัฒนธรรม การรักษาแหล่งน้ำ การให้การบริการขั้นพื้นฐานด้านการศึกษา เป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้าง และมองว่าเป็นงานเสริมของผู้หญิงที่ทำในเวลาว่าง 2) งานเกี่ยวกับการบ้านการเมืองของชุมชน มักเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ชายที่เข้าร่วมในองค์กรการจัดตั้ง งานกิจกรรมที่เกี่ยวกับแนวทางการเมือง ซึ่งงานประเภทนี้มักเกี่ยวข้องกับการเมืองระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และมักจะมีการจ่ายค่าแรงงานในการเข้าร่วมในรูปแบบเป็นเงินสด หรือให้อาจเป็นการตอบแทนด้วยการเสริมอำนาจให้แก่ผู้เข้าร่วม

7) ความจำเป็นทางเพศภาวะในเชิงปฏิบัติการ (practical gender needs)

ความจำเป็นของผู้หญิงเชิงปฏิบัติการเป็นกรอบคิดของ Moser ที่พัฒนามาจากแนวความคิดของ Molyneux หมายถึงความจำเป็นที่ต้องการในสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองสิ่งที่จำเป็นในบริบทสังคมอันเฉพาะเพื่อให้ทุกคนสามารถมีชีวิตอยู่ได้ แนวทางดังกล่าวนี้ มักจะไปเสริมในบทบาทการผลิตซ้ำของผู้หญิง เช่น การมีแหล่งน้ำที่สะอาด สุขอนามัย ที่พักอาศัย และการบริการขั้นพื้นฐาน หรือการสร้างรายได้เพื่อการยังชีพในแต่ละวันที่ผู้หญิงต้องการจำเป็นจริงๆ ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเงื่อนไขการขาดแคลนในการดำรงชีวิต Moser อธิบายความจำเป็นทางเพศภาวะในเชิงปฏิบัติการว่าไม่ได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทเดิมของผู้หญิงที่เป็นอยู่และไม่ได้ช่วยให้ผู้หญิงมีบทบาทดีขึ้นหรือเท่าเทียมกับผู้ชายแต่อย่างใด

8) ความจำเป็นทางเพศภาวะ เชิงยุทธศาสตร์ (strategic gender needs)

คือความจำเป็นของผู้หญิงในฐานะที่เป็นสิ่งประกอบสร้างทางสังคม ที่ชี้ให้เห็นว่า เพราะผู้หญิงมีสถานภาพที่เป็นรองผู้ชายในสังคม ที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละวัฒนธรรม และสังคม-การเมืองต่าง ๆ ที่คนในสังคมนั้น ๆ สร้างขึ้น ทำให้ผู้หญิงมีสถานภาพต่ำกว่าผู้ชายและทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่เอารัดเอาเปรียบ เพื่อพัฒนาผู้หญิงให้มีความเท่าเทียมผู้ชาย จึงมีความจำเป็นทางเพศภาวะเชิงยุทธศาสตร์ต่างๆเข้ามาช่วยในการพัฒนาโดยขึ้นกับแต่ละบริบทของสังคม เป้าหมายของความจำเป็นทางเพศภาวะเชิงยุทธศาสตร์ เป็นมาตรการเพื่อช่วยผู้หญิงก้าวไปถึงจุดหมายความต้องการ อันสูงสุดของผู้หญิงนั่นก็คือความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง ซึ่งความจำเป็นทางเพศภาวะเชิงยุทธศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องถึงการแก้ไขปัญหาคือ เช่น บทบาทการแบ่งงานกันทำตามเพศ

ภาวะ อำนาจในการควบคุมทรัพยากรและอาจรวมไปถึงปัญหาสิทธิทางด้านกฎหมายต่าง ๆ ความเท่าเทียมในการได้รับค่าจ้าง การควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทการแบ่งงานกันทำตามเพศภาวะ ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย เพราะดังนั้นมันจึงท้าทายโครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่และวาทกรรมชุดต่าง ๆ ที่สร้างความเป็นรองให้กับผู้หญิง

นักสตรีนิยมบางคนชี้ให้เห็นความจำเป็นทางเพศภาวะเชิงยุทธศาสตร์คือ ระดับความตระหนักรู้ในความต้องการของผู้หญิงที่ต่อสู้เพื่อให้เกิดประสิทธิผลแก่ผู้หญิงและนำไปสู่ความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงในสังคม ในที่สุดนำไปสู่การทำให้ความเป็นรองของผู้หญิงในสังคมลดลงและหมดไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved